

Jovica Aćin

DOSTA O TOME ŠTA ZNAČI KNJIŽEVNOST

(Predložak za reč zahvalnosti na uručenju Međunarodne nagrade „Milovan Vidaković“ u Novom Sadu, 9. decembra 2020)

Pitajući se o tome šta bi pa značila književnost, ne mislim sad sebe da proglašavam za izdajnika i neprijatelja umetničkog pisanja kad kažem da ona ne znači ništa. Taj odgovor će nekome izgledati surov, ali u većini slučajeva takvi jesu odgovori kad su iskreni. Odgovori koji su iskreni i nisu ulagivački teže ka tome da nas razočaraju. A ja bih na ovom mestu munjevito da sagledam stvari iz vidokruga tog razočaranja, jer nekako slutim da ću tada biti bliže tome što bi književnost doista mogla značiti, te čak i biti.

O književnosti se često govori kao o nezaobilaznom elementu civilizacije. Bez nje ne bismo okusili smisao duhovne i svake druge slobode, veličinu imaginacije. Ona je čak, kaže se, jamstvo čovekovog opstanka na ovoj zemlji.

Tome mahom doprinose sami pisci kad govore o književnom stvaranju. Priznajem da sam i ja to neretko činio. Možda ću se koliko sutra polakomiti i opet se pridružiti tom samohvalisanju. Ali da li je samohvalisanje istovremeno i samoobmana? Ne mora biti. Ipak, samohvalisanje dovodi do samoobmane i često biva da se na njoj zasniva. Mislim da se mora prekinuti s tim samohvalisanjem zasnovanim na samoobmani. Vreme je da se bude skromniji i onda istinski sagleda šta bi mogla književnost da znači u svetu.

Pitamo se da li književnost uopšte nešto uspeva da učini u svetu obasutom zlom. Poneka dela su imala očigledan efekat, te iako nisu baš srušila zabludeli ili zločinački režim, doprinosila su njegovom potresu. Neka druga, o kojima se čak može govoriti kao o remekdelima, teško da su sprečila masakre, masovno umiranje od gladi, istrebljenja naroda, izgone, neizmeran broj nepravdi u svetu... U tom smislu, književnost kao da ne čini mnogo. Naravno, doprinosi svedočenju, otkrivanju istina, demaskiranju onoga što sam davno nazvao *paukova politika*. Ali ako se osvrnemo, ne primećujemo da to nešto uveliko menja. Verujem, međutim, da menja u ljudima, čitaocima. Bivaju svesniji prave prirode sveta oko nas. Onda od samih tih ljudi zavisi hoće li nešto delotvorno preduzimati ili neće. Istovremeno, moramo priznati da književno delo može da popravi i naš ukus u pogledu kvaliteta čovekovog života. Ono prati naše tuge i radosti, kao i mržnje i ljubavi.

Istina je, istorijsko pamćenje u tome ne laže, da su zbog književnosti pisci, kao i čitaoci, u mrežama vlasti i njenih nauma gubili živote, ali ne zbog nje kao takve nego zbog onog što joj je vlast, naročito represivni režim, pripisivala. Govori se i o književnosti kao otrovu, pa da je opasna i otuda mora biti nadzirana i progonjena ili držana u nekom društvenom zaptu. Ali te reči ne potiču od čitalaca i pisaca, osim povremeno ironično. Pretpostavljamo,

RED VOŽNJE

bez veće greške, ko s takvim tvrdnjama operiše i kriminalizuje književnost. Oni koji bi da uklone svaku smetnju reprodukovanju vlastite moći.

Izbegavam da se obraćam određenjima, jer svako određenje ograničava. Zato bih najradije rekao da je književnost bez svrhe, nije ni od kakve koristi, jer je sama po sebi svrha, suštastvena i nemerljiva korist koja se ne javlja ni u čemu materijalnom.

Ona je podjednako čist izraz nečeg inače neizrecivog, lepota samog jezika, začetog u iskonskom krikui koji će postati prva reč, prvo književno veledelo. Ali ne manje je i izraz svega što jesmo u svetu, i onda kad smo u samoći i kad smo sa drugima. Teži savršenstvu koje se oslanja na nesavršenstvo čovekovog života i ljudske zajednice. To savršenstvo je, dabome, samo ideja, nedostižna, ali zato ipak u pojedinim književnim delima uverljivo nagoveštena. Zato se savršenstvu svaki pisac, kad je samostalan i ne služi kojem god centru moći i njegovoj paukovoj politici, nada kao nečemu što je u većitom usponu.

Književnost je poglavito miroljubiva. Za razliku od pojedinih religija i ideologija, ona nije duh ugnjetavanja i smrti.

Književni čin svakako nije čin nikakve pretnje. On nije opasnost po sebi. Nije čak ni slavljenje nečeg individualnog, iako individualnom mnogo duguje. On je samo jednostavan umetnički čin otpora svakoj vrsti moći. Možda ne spasava od terora, tlačenja, proganjanja, nepravdi i svakojakih diskriminacija, ali jeste otpor svemu tome.

Čitanje i književna dela nas nose u neku višu dimenziju koja doprinosi da se osećamo većma i ugodnije uključeni u život, u sve što čini naš život, sva njegova područja, od privatnih do javnih, od individualnih do kolektivnih. Sve to nipošto ne znači da je književnost bez veze sa stvarnošću. Uvek je spregnuta s njom više nego što mislimo.

I meni ponekad izgleda kao da nemam veze sa stvarnošću. Predan samoći, svojevolično izopšten, potpuno sam takoreći sumanut i uronjen jedino u sebe. U izvesnom smislu, ta samoća i ne mora biti privid ili čak laž, ali nije ni suva istina.

Stvarnost ume da nas potpuno obuzme, pa ništa od nas ne ostane za nas same. Gubimo se u stvarnosti. Samo za nju znamo, jer izgubljeni u njoj gubimo svoj duh samostalnosti, ličnu invenciju, i prestajemo da budemo pojedinci, jer smo se rastvorili u toj stvarnosti. Naravno da su događaji nešto bitno za nas, naročito kad su to događaji koji ljude destrui-
raju, kad su struje u stvarnosti zapravo bujice uništavanja. Ne možemo od toga da odvr-
tamo pogled. Ali ne možemo dobro ni da vidimo ako se kao pojedinci ne odupremo tome
što bi da nas raspline u sebi i što nazivamo stvarnošću. Moj odgovor nije prihvatanje nego
odbijanje. Takvo je, rekao bih, moje pripovedanje. Ono zna za stvarnost čiji odblesci se
razgovetno u njemu pomalaju, ali istovremeno ono je, kao priče, romani, eseji, nešto ve-
oma lično, nešto poput šapata drugome kao bližnjem. Književnost je zapravo duboki uvid
u stvarnost, čak i onda kad se poziva na fantaziju, pa i priznaje sopstvenu nemoć.

Može biti da se upravo u nemoći nalazi prednost književnosti. Nije jaka u uobičajenom smislu kad se govori o snazi i delotvornosti, nije ni slaba na način kad očekujemo da će već sledećeg trenutka zauvek utrnuti. Ona je s one strane snage i slabosti. Ne mari ona da li je

slaba ili jaka. Zato je, nadam se, nesputana. U svojoj nemoći ipak nam nešto daje. Uči nas izazovima, podstiče na pitanja i ukazuje na isključivosti odgovora.

Ako već moramo da, iz horizonta njene nemoći, makar uopšteno kažemo šta ona jeste, onda bih rekao, iz sopstvenog iskustva, da je ona izraz čoveka koji pokušava da vidi sebe i druge, i da se suoči sa svim onim što iskušava u životu. To nam kazuju i davni crteži pećinskih ljudi uklesani u kamenu. U svojim pokušajima razvija imaginaciju, koja biva sve slobodnija, i onda zahvaljujući njoj razotkriva ljudske snove, mnogostrukosti lepog i ružnog, i neizrečene istine. Zato je u mračnim vremenima kroz istoriju uvek bila svetlost, makar svetlost voštanice. Nemoćna, ali svetlost koja uprkos svemu sija i obasjava. To je i danas, a biće i sutra. To smo mi, dok čitamo i pišemo, koji neće dopustiti da ona zgasne, ma koliko nas bio neveliki broj. A mi čitamo i pišemo, jer nas čitanje i pisanje menjaju, ili bi, pomišljamo, mogli da nas promene. Nabolje.

Književnost zapravo nema cilja, pa je otuda otvorena, oduvek krči sopstvene puteve, čak i onda kad se prevari ili je prevarena, jer i to se događa upravo onda kad počne nečemu da služi, možda nekoj rasnoj, nacionalnoj ili političkoj mitologiji, ili ideji koja bi da bude nad drugim idejama, ili nekom verovanju koje dogmatski osporava, pa i proteruje sva druga verovanja. Tad književnost izdaje sebe. Ali ako je pisac takoreći zaklet, u svojoj unutrašnjoj tišini, onome što ga je pozvalo u pisanje kao kreaciju sveta i mnogih paralelnih svetova, tad ume da se povрати iz te izdaje i ponovo učini svoju književnost onim što je bila od pamtiveka kad je istrajno protivrećila svakoj ideologiji višeg cilja, svakom verovanju koje monopolize čovekov duh.

Da, književnost je umetnost jezičkog izražavanja sveta i čovekovog samoizražavanja. I to je održava u životu. Inače bi davno iščeznula. Ljubav prema njoj ne dâ joj da nestane. Zato ona i poziva ljubav i tvoračku strast.